

—розмежування завдань, що вирішуються в системі фінансового та управлінського обліку витрат і аналіз варіантів побудови інтегрованої (диференційованої) облікової системи відповідно до концепції контролінгу та існуючим правилам;

—удосконалення організаційно-методичного забезпечення обліку витрат.

Не менш значущими стадіями у формуванні системи контролінгу витрат є впровадження бюджетування, регламентація процедур моніторингу та оперативного контролю, а також створення впорядкованої системи аналітичних звітів та обговорення результатів і проблем.

Висновки. Створення системи контролінгу витрат, зорієнтованої на підвищення ефективності управління витратами і досягнення стратегічних цілей підприємства сприятиме забезпеченню його збалансованого сталого розвитку та конкурентоспроможності в довгостроковій перспективі.

Література

1. Контроллинг как инструмент управления предприятием / Под ред. Н. Г. Данилочкиной. — М.: ЮНИТИ, 2002. — 279 с.

2. Жужгина И.А., Фомченкова Л.В. Место и роль общей системы учета в стратегическом управлении организацией // Менеджмент в России и за рубежом. — № 3. — 2000. — [Электронный ресурс] — Режим доступа: http://www.iteam.ru/publications/strategy/section_18/article_1441/

3. Исаева Е. В. Управленческий учет: стратегический аспект // Проблемы современной экономики. — № 1 (21). — 2007. — [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://www.m-economy.ru/art.php3?artid=21930>

Стаття надійшла до редакції 11.09.2012 р.

УДК 657.1:001.891

Т. А. Гоголь, канд. екон. наук,
доцент кафедри обліку
підприємницької діяльності КНЕУ

МЕТОДОЛОГІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ЯК НАПРЯМОК НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В ІНОВАЦІЙНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Досліджено методологію бухгалтерського обліку в системі методології наукового дослідження і пізнання з урахуванням структурних компонентів цілісної системи, взаємодії окремих елементів і визначенням загальнонаукових і специфічних методів і способів дослідження господарських явищ і процесів, які застосовуються на окремих етапах наукового пізнання.

Исследовано методологію бухгалтерського учета в системе методологии научного исследования и познания с учетом структурных компонентов целостной системы, взаимосвязи отдельных элементов и определением общенаучных и специфических методов и способов исследования хозяйственных явлений и процессов, которые применяются на отдельных этапах научного познания.

Accounting methodology in the methodology's system of the scientific research, cognition with accounting structural components of the complete system, interrelation of definite elements, definition of general scientific and specific methods, the research's ways of economic phenomena and processes which are applied at various stages of scientific cognition are examined.

Ключові слова: бухгалтерський облік, методологія, загальнонаукові методи, специфічні методи.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, методология, общенаучные методы, специфические методы.

Key words: accounting, methodology, general scientific methods, specific methods.

Постановка проблеми. Розвиток методів наукового пізнання дійсності, ускладнення внутрішньої будови будь-якої системи, поглиблення внутрішніх і зовнішніх зв'язків передбачає удосконалення методології наукового дослідження, яка формує основу для більш глибокого пізнання сутності досліджуваних питань і проблем, від яких залежить вирішення поставлених і досягнення намічених результатів.

Раціональна організація системи бухгалтерського обліку, її розвиток і вдосконалення значним чином залежать від методології бухгалтерського обліку, складність якої проявляється в постійному розвитку науки і техніки, появі нових об'єктів обліку та засобів обробки інформації, застосуванні нових форм і методів організації бухгалтерського обліку, використанні різних способів досягнення намічених результатів, що збільшує кількість елементів системи та появі нових зв'язків, їх впорядкування та узгодженість. Динамічний характер системи управління передбачає постійне вдосконалення і розвиток системи бухгалтерського обліку, що потребує дослідження методології бухгалтерського обліку як складної, динамічної і цілісної системи, з метою комплексного вивчення бухгалтерського обліку в сучасних умовах господарювання та розв'язання на достатньому теоретичному та методологічному рівні проблем розвитку бухгалтерського обліку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження проблем методології бухгалтерського обліку зробили українські та російські вчені, зокрема Бакаєв О.С., Бутинець Ф.Ф., Голов С.Ф., Кіндрацька Л.М., Кузьминський Ю.А., Малюга Н.М., Палій В.Ф., Петрова В.І., Пушкар М.С., Соколов Я.В., Сопко В.В., Чайковська Л.А. та ін. Враховуючи наявні теоретичні розробки, проблеми дослідження сутності поняття методологія бухгалтерського обліку з позиції системного комплексного вивчення та побудови теоретичної та практичної діяльності в умовах зростання ролі та значення інформації в управлінні підприємством досі залишаються не вирішеними.

Мета статті полягає в дослідженні методології бухгалтерського обліку з позиції методології наукового дослідження і пізнання з урахуванням структурних компонентів цілісної системи, взаємодії окремих елементів і визначенням загальнонаукових і специфічних методів пізнання і дослідження.

Виклад основного матеріалу. Розвиток будь-якої науки неможливий без розробки теорії і методології наукового пізнання та дослідження. Основу дослідження складає вибрана дослідником методологія, головною метою якої є вивчення засобів, методів і прийомів дослідження, за допомогою яких набувається нове знання в науці, що забезпечується потребами сучасного науково-технічного та соціального прогресу.

Методологія (від греч. *μεθοδολογία* — вчення про способи; з др.-греч. *Μέθοδος*: *μέθ* + *οδος*, букв. «шлях до будь-чого» і др.-греч. *λόγος* — «причина») вчення про систему понять і їх відносин; систему базових принципів, методів, методик, способів і засобів їх реалізації в організації та побудові науково-практичної діяльності людей.

У радянському енциклопедичному словнику поняття методології (від «метод» і «логія») розуміється як вчення про структуру, логічну організацію, методи та засоби діяльності [1, с. 795], а в філософському енциклопедичному словнику поняття методології викладено як система принципів і способів організації та побудови теоретичної і практичної діяльності, а також вчення про цю систему [2, с. 365].

Дослідження сутності поняття «методологія» як вчення про організацію або систему потребує детальнішого визначення складових такої системи, виявлення стійкого зв'язку між окремими елементами системи, їх впорядкування та взаємоузгодженість, а дослідження методології як побудови теоретичної та практичної діяльності свідчить про необхідність аналізу методології з точки зору взаємозв'язку науки та практики як окремих компонентів одного цілого, у зв'язку з тим, що наукові та теоретичні дослідження повинні бути основою для вирішення практичних проблем.

У науці в основному вирішуються пізнавальні проблеми, які в свою чергу можуть бути поділені на емпіричні, теоретичні, оціночні, методичні та методологічні.

Необхідно відмітити, що кожна проблема в науці вимагає конкретних засобів і методів її вирішення, однак це не означає, що для вирішення кожної нової проблеми необхідно створювати особливі методи. Методологія наукового дослідження аналізує, головним чином такі методи і засоби пізнання, які використовуються вченими на емпіричній (первинна обробка вихідного фактичного матеріалу) і теоретичній (глибокий аналіз наукових фактів з проникненням у суть досліджуваних явищ) стадії наукового дослідження.

У процесі пізнання методологія розробляє стратегію пізнавальної та практичної діяльності та виконує наступні основні функції: направляє хід наукових досліджень по оптимальному шляху в інтересах придбання нового істинного знання; регулює застосування методів, засобів і прийомів у процесі пізнання та практики; забезпечує уточнення, збагачення, систематизацію термінів і понять у науці; узагальнює результати наукового пізнання в різні форми знань; формує загальні принципи та методи наукового дослідження [3, 4].

Ці ознаки поняття «методологія», що визначають її функції в науці, дають змогу зробити такий висновок: методологія — це концептуальний виклад мети, змісту, методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про процеси та явища.

Поняття методології тісно пов'язано із поняттям методу, так як досягнення поставлених цілей залежить від правильно вибраних прийомів, методів і способів досягнення наміченого результату в найкоротший термін, тому необхідно чітко розуміти поняття «методу» та його значення в методології наукового дослідження.

Найбільш ґрунтовними та поширеними поняттями методу є шлях до чогось; спосіб діяльності суб'єкта в будь-якій формі; спосіб, шлях пізнання та практичного перетворення реальної дійсності; система прийомів і принципів, які регулюють практичну та пізнавальну діяльність суб'єктів. Тому, основна функція методу складається з внутрішньої організації та регулювання процесу пізнання або практичного перетворення того чи іншого суб'єкту. Це встановлена система приписів, принципів, вимог, яка повинна орієнтувати суб'єкта на вирішення конкретної науково-практичної задачі, досягнення встановленого результату. Правильно вибраний метод дозволяє при максимальній економії сил та часу досягати максимального результату найкоротшим шляхом без додаткових ймовірних помилок.

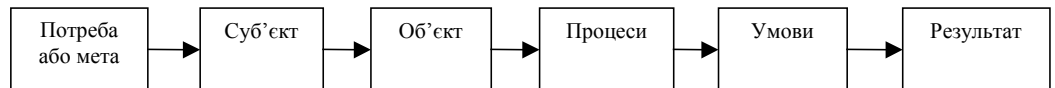
Отже, метод — це способи та прийоми досягнення поставлених цілей, а методологія — це система вибраних методів і прийомів, які впорядковані та взаємодіють між собою у часі та просторі.

Питання методології досить складне, оскільки саме це поняття тлумачиться по-різному. Багато зарубіжних наукових шкіл не розмежовують методологію і методи дослідження. У вітчизняній науковій традиції методологію розглядають як вчення про методи пізнання або систему наукових принципів, на основі яких базується дослідження і здійснюється вибір сукупності пізнавальних засобів, методів, прийомів. Найчастіше методологію тлумачать як сукупність прийомів дослідження, включаючи техніку і різноманітні операції з фактичним матеріалом, що застосовуються в науці. Тому, більшість науковців розуміють головною метою методології науки, перш за все, вивчення засобів, методів і прийомів наукового дослідження, за допомогою яких суб'єкт наукового пізнання отримує нові знання про реальну дійсність, виконує заздалегідь визначені дії в інтересах досягнення поставлених цілей, які можуть бути теоретичними, практичними та пізнавальними. Погоджуємося з проф. А. М. Новіковим і Д. А. Новіковим, що таке трактування методології обмежує її предмет лише вивченням та аналізом методів пізнання і дослідження [3, с. 11].

Якщо трактувати методологію як організацію, то в складі методології, крім правильно вибраних методів і способів досягнення поставлених цілей, важливою скла-

довою виступає розподіл процесу пізнання в часі [3, с.136]. Кожний етап, стадія або фаза являють собою сукупність окремих операцій, що потребує розподілу праці окремих суб'єктів, які виконують дії для досягнення проміжних результатів, які в майбутньому забезпечать вирішення поставленої задачі. Важливо враховувати тривалість і кількість необхідних етапів для застосування вибраних методів, способів і прийомів аналізу, дослідження та вирішення поставленої задачі та досягнення встановленого результату.

Загальнонаукова методологія базується на загальнонаукових принципах дослідження: історичному, логічному, системному, моделювання, однак сучасні дослідники в наукових розробках віддають перевагу системно-діяльнісному підходу, тобто дослідженню комплексної взаємодії суттєвих компонентів:

Це забезпечує цілісність, комплексність, структурність, взаємозв'язок із зовнішнім середовищем, цілеспрямованість і самоорганізацію дослідження, створює умови комплексного вивчення будь-якої сфери людської діяльності.

Дослідивши методологію наукових досліджень і зрозумівши її внутрішній механізм розглянемо методологію бухгалтерського обліку, яка ґрунтується на загальних засадах і принципах методології наукових досліджень та складається з елементів, які притаманні методології наукового пізнання і дослідження.

На рис. 1 автором представлено узагальнені структурні компоненти цілісної системи методології наукового дослідження.

Наведемо деякі тлумачення поняття «методологія бухгалтерського обліку» вітчизняних науковців з бухгалтерського обліку.

В.В. Сопко пропонує розглядати методологію бухгалтерського обліку як сукупність прийомів, за якими впізнається об'єкт. Їхня сутність: документування, інвентаризація, оцінювання, калькулювання, рахунок, двоїсте (подвійне, балансове) узагальнення стану господарських фактів, двоїсте (подвійне) відбиття зміни господарських фактів у системі рахунків і звітність [5].

Ю.А. Кузьминський пропонує розуміти методологію як вчення про методи пізнання, до яких належать метод: сукупність чотирьох пар: документація і інвентаризація, оцінка і калькуляція, рахунки і подвійний запис, баланс і звітність; методичні прийоми: індукція, дедукція, аналіз, синтез, порівняння тощо; методики: конкретизація застосування методів і методичних прийомів [6, с. 59].

М.С. Пушкар трактує поняття методології бухгалтерського обліку як всеохоплююче знання про понятійний апарат бухгалтерського обліку, концепцію, внутрішню побудову, етапи становлення та розвитку [7, с. 34].

Л.М. Кіндрацька розглядає поняття методології обліку як об'єднання принципів, інструментів, процедур, що надалі формують основу конкретних облікових методик [8, с. 90].

Н.М. Малюга розуміє методологію бухгалтерського обліку як вчення про методи наукового дослідження, знання всієї сукупності прийомів і засобів теоретичного пізнання господарських явищ і процесів, виявлення їх властивостей, що утворюють предмет бухгалтерського обліку [9, с. 91]

Більшість науковців трактують методологію бухгалтерського обліку як сукупність прийомів і методів пізнання та дослідження об'єкта, однак не враховують усі інші компоненти методології наукового дослідження, які є необхідною складовою цілісної логічної системи пізнання бухгалтерського обліку (внутрішня впорядкованість, узгодженість, процес активної взаємодії суб'єкта з об'єктом, часова структура дослідження та пізнання об'єкта), без яких неможливе вирішення поставленої задачі та досягнення оптимального результату.

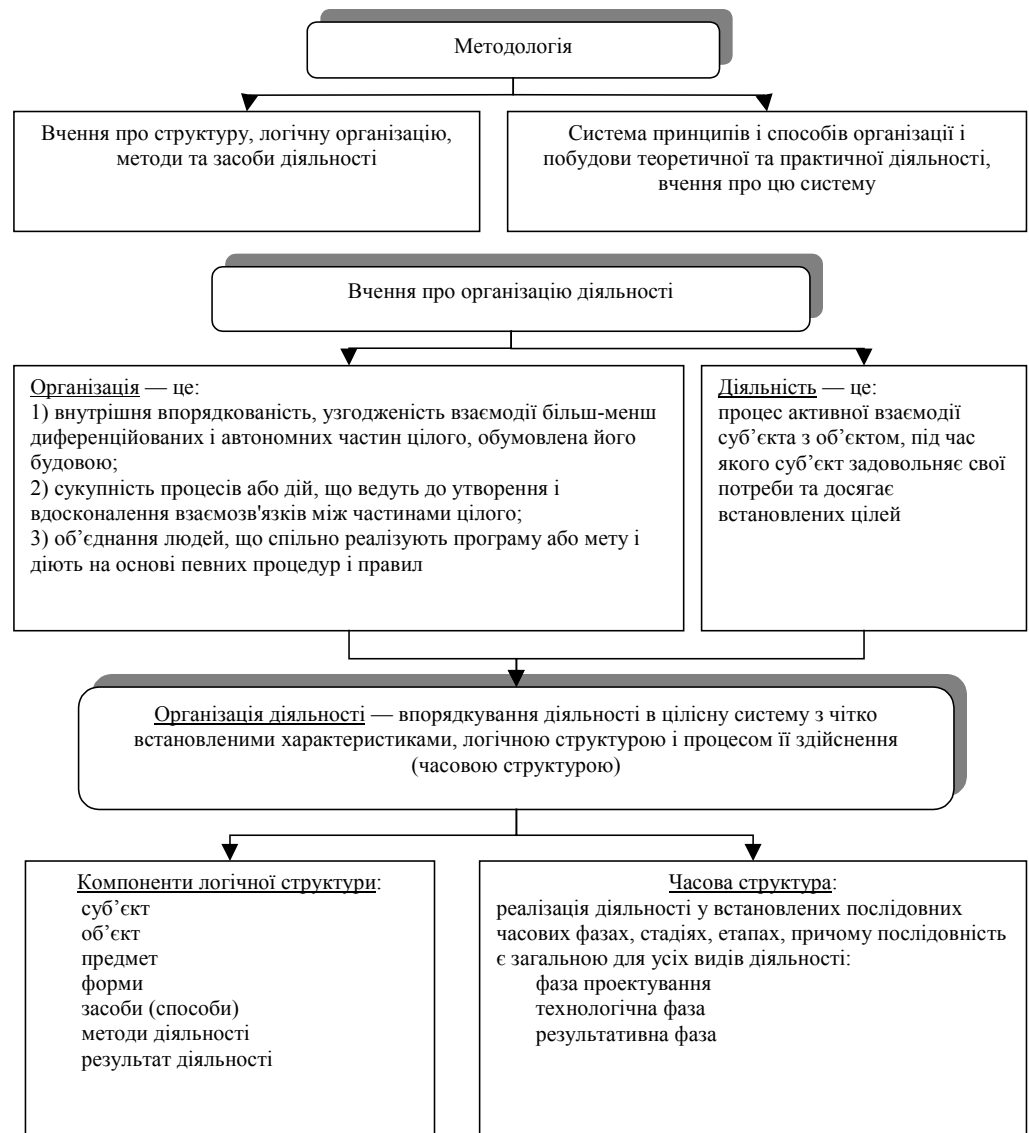

Рис. 1. Структурна схема методології наукового дослідження

Система бухгалтерського обліку являє собою структурну логічну організацію, цілісну систему впорядкованих та узгоджених між собою елементів бухгалтерського обліку, які мають власну структуру і організацію. Цілісність виступає як узагальнена характеристика об'єктів бухгалтерського обліку, яким властива складна внутрішня побудова, як єдність частин у багатоманітності її взаємозв'язків. Елементами системи бухгалтерського обліку є предмет, суб'єкт, об'єкт дослідження, які взаємодіють у рамках цілісної системи, встановлюють між собою стійкий внутрішній зв'язок, формуючи структуру даної системи.

Поєднання різних елементів методології бухгалтерського обліку забезпечує суцільне і безперервне вивчення його об'єкта — засоби та господарську діяльність. При цьому досягається основна мета — отримання інформації про стан господарства, результати його роботи і відносини з іншими суб'єктами господарювання, контроль за різними сторонами господарської діяльності та аналізу. Предметну сутність бухгалтерського обліку, загальне поняття про метод, передумови та принципи побудови, загальну організаційну будову, логічний взаємозв'язок окремих елементів системи формує методологію бухгалтерського обліку.

Взаємодія і формування стійких внутрішніх зв'язків між суб'єктом та об'єктом бухгалтерського обліку можливі за умови виконання різноманітних дій та операцій із застосуванням методичних і технічних прийомів. На різних етапах, залежно від вибраного способу дослідження, застосовують загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання.

До загальнонаукових методів дослідження, які застосовуються на емпіричному та теоретичному етапах процесу пізнання, відносяться абстрагування; аналіз і синтез; індукцію і дедукцію; моделювання; історичний і логічний підхід, узагальнюючі методи (сходження від абстрактного до конкретного; ідеалізація; формалізація; аксіоматичний метод) та часткові методи (визначення, опис, інтерпретація). Так, індукція відіграє провідну роль на емпіричному, а дедукція — на теоретичному рівні пізнання, аналіз переважає на початковій стадії дослідження, а синтез — на заключній.

Обидва види досліджень (емпіричні та теоретичні) органічно взаємопов'язані та обумовлюють розвиток один одного в цілісній структурі наукового пізнання. Емпіричні дослідження в бухгалтерському обліку, виявляючи нові факти науки стимулюють розвиток теоретичних досліджень, ставлять нові завдання (задоволення інформаційних потреб користувачів, забезпечення економічної безпеки підприємства, пошук нових підходів до формування облікової інформації), а з іншої сторони, теоретичні дослідження, розвиваючи і конкретизуючи нові перспективи направляють розвиток емпіричних досліджень (уточнення предмету бухгалтерського обліку в сучасних умовах, розробка моделі бухгалтерського обліку в умовах зростання інформаційних потреб користувачів, удосконалення системи бухгалтерського обліку та ін.).

На емпіричній стадії, яка пов'язана з чуттєвим знанням людини (через відчуття, сприйняття, уявлення), встановлюється: мета бухгалтерського обліку, роль і місце обліку в системі управління підприємством; ставляться завдання, які повинні вирішуватися системою бухгалтерського обліку; розробляються принципи, яких потрібно дотримуватися в процесі організації бухгалтерського обліку; виокремлюються прийоми досягнення поставлених завдань, які в сукупності забезпечують повне вивчення предмета бухгалтерського обліку; встановлюється зв'язок між суб'єктами і об'єктами бухгалтерського обліку; формулюються проблеми обліково-аналітичного забезпечення суб'єктів господарювання в умовах розширення інформаційного простору, забезпечення економічної безпеки підприємств і стратегічного управління розвитком підприємства.

На теоретичній стадії (вивчення теоретичних надбань у галузі бухгалтерського обліку) здійснюється проектування процесу організації бухгалтерського обліку за додержання принципів системного підходу, цілісності, комплексності, структурності, всебічності, динамічності, безперервності, ритмічності, системотвірних відносин окремих частин і елементів. Складність проектування процесу організації бухгалтерського обліку пов'язана з особливостями організаційно-правової структури, галузевої приналежності, масштабу господарської діяльності, численних варіантів узгодження можливостей працівників, технічних і природних умов та інших складових цього процесу. Істотними чинниками є також постійне зростання масштабу виробництва, ускладнення економічних відносин, зростання обсягу інформації, що підлягає обліку, динамічність процесів, які відбуваються в економіці, що зумовлює появу багатьох внутрішніх і зовнішніх зв'язків.

Крім загальнонаукових методів дослідження в бухгалтерському обліку використовуються спеціальні елементи методу бухгалтерського обліку, такі як документування, інвентаризація, оцінка, калькулювання, рахунок, подвійний запис, баланс і звітність.

На рис. 2 зображено структурну схему методології бухгалтерського обліку, яка розроблена на основі методології наукового дослідження і пізнання з урахуванням структурних компонентів цілісної системи, взаємодії окремих елементів і визначення загальнонаукових і специфічних методів пізнання і дослідження.

Дослідивши сутність методології наукового пізнання автором пропонується таке визначення методології бухгалтерського обліку — це дослідження системи бухгалтерського обліку за допомогою комплексу методів і засобів, встановлення принципів і способів організації побудови теоретичної і практичної діяльності, встановлення внутрішньої впорядкованості окремих елементів системи бухгалтерського обліку, узгоджених і впорядкованих між собою у часі і в просторі.

Таке розуміння і побудова методології бухгалтерського обліку дозволяє:

- ✓ з позиції методології наукового пізнання дослідити сутність поняття «методологія бухгалтерського обліку»;
- ✓ з єдиних позицій та єдиної логіки узагальнити різні існуючі в науковій літературі підходи і трактування поняття «методологія бухгалтерського обліку»;
- ✓ визначити окремі структурні елементи методології бухгалтерського обліку, із встановленням їх внутрішньої впорядкованості, узгодження та взаємозв'язку між собою;
- ✓ виокремити етапи процесу пізнання бухгалтерського обліку з визначенням основних завдань, які вирішуються на емпіричній і теоретичній стадіях дослідження;
- ✓ виділити загальнонаукові та специфічні методи і способи дослідження господарських явищ і процесів, які застосовуються на окремих етапах наукового пізнання.

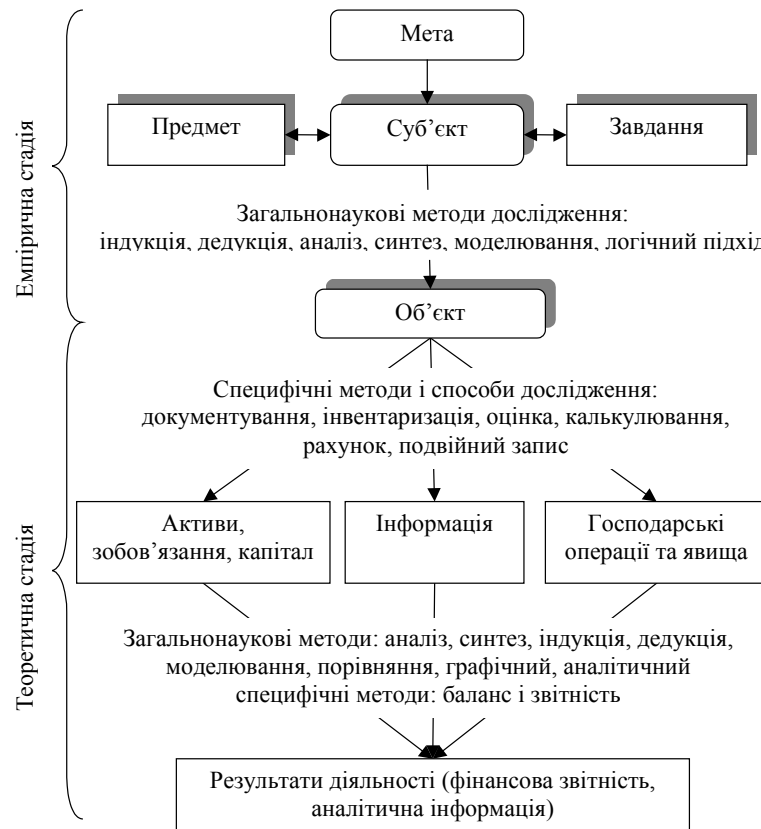

Рис. 1. Структурна схема методології бухгалтерського обліку з позиції наукових досліджень

Висновки. Отже, в статті досліджено сутність методології бухгалтерського обліку з позиції наукового дослідження і пізнання, визначено структурні елементи методології бухгалтерського обліку з встановленням їх внутрішньої впорядкованості та узгодженості, виокремлено етапи процесу пізнання бухгалтерського обліку з визначенням основних завдань, які вирішуються на емпіричній та теоретичній стадіях дослідження, а також виділено загальнонаукові та специфічні методи і спосо-

би дослідження господарських явищ і процесів, які застосовуються на окремих етапах наукового пізнання.

Удосконалення методології бухгалтерського обліку дозволяє здійснювати раціональну організацію системи бухгалтерського обліку для потреб управління суб'єктів господарювання різних сфер і галузей діяльності, що забезпечує раціоналізацію технології процесів обліку, контролю та аналізу, скорочення їх циклів, підвищення якості інформації, забезпечення ефективного використання результатів інформації, раціональну організацію праці та постійне вдосконалення.

Література

1. Советский энциклопедический словарь / Гл. редактор А. М. Прохоров. — 2-е изд. — М.: Сов. энциклопедия, 1982. — 1600 с.
2. Философский энциклопедический словарь / гл. редакция: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. — М.: Сов. энциклопедия, 1983. — 840 с.
3. Новиков А. М., Новиков Д. А. Методология научного исследования. — М.: Либроком, 2010. — 280 с.
4. Баскаков, А. Я., Туленков, Н. В. Методология научного исследования: Учеб. пособие. — К.: МАУП, 2004. — 216 с.
5. Сопко В. В. Бухгалтерський облік: Навч. посібник / 3-е вид. — К.: КНЕУ, 2000. — 563 с.
6. Кузьминський Ю. А. Методологія бухгалтерського обліку в контексті реформування // Фінанси України. — 2006. — № 8. — С. 59.
7. Пушкар М. С. Філософія обліку: Монографія. — Тернопіль: Карт-бланш, 2002. — 156 с.
8. Кіндрацька Л. М. Управлінський аспект бухгалтерського обліку в Україні // Тези доповідей науково-практичної конференції «Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства».
9. Малюга Н. М. Наукові дослідження в бухгалтерському обліку: Навчальний посібник / За ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. — Житомир: ПП «Рута», 2003. — 476 с.

Стаття надійшла до редакції 03.09.2012 р.

УДК 336.761

О. М. Диба, канд. екон. наук,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

РИНОК ЦІННИХ ПАПЕРІВ: СУТНІСТЬ І СТАН

Розглянуто сутність і особливості становлення вітчизняного ринку цінних паперів.

Рассмотрена сущность и становление отечественного рынка ценных бумаг.

The theoretical aspects of development of the domestic securities market as an integrated dynamic system

Ключові слова: ринок цінних паперів, структура і механізм ринку цінних паперів.

Ключевые слова: рынок ценных бумаг, структура и механизм рынка ценных бумаг.

Keywords: stock market, the structure and mechanism of the securities market.

Актуальність дослідження. Механізми ринку цінних паперів забезпечують мобілізацію, розподіл і перерозподіл об'єктивно обмежених фінансових ресурсів активізують інвестиційні процеси в економіці, відтак і процеси відтворення, модернізацію виробничих потужностей, сталість фінансової системи країни, позаяк і стан такого ринку постає індикатором зрілості економіки.

Розвинений ринок цінних паперів особливо важливий для економіки України, внаслідок недостатності власних джерел нагромадження для фінансування підприємств на стадіях становлення і розвитку, оскільки такий ринок постає необхідним